

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING

Nordic Journal of Architectural Research

1-2016

**THEME ISSUE
LANDSCAPE ARCHITECTURE:
INTELLECTUAL TRADITIONS
IN A NORDIC CONTEXT**

Nordic Journal of Architectural Research

ISSN: 1893-5281

Theme Editor:

Per Hedfors, Division of Landscape Architecture, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural, Sweden.

Chief Editors:

Claus Bech-Danielsen,

Danish Building Research Institute, Aalborg University, Denmark.

Madeleine Granvik,

Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Urban and Rural Development, Unit of Landscape architecture, Sweden.

Anni Vartola,

Architecture Information Centre Finland, Finland.

For more information on the editorial board for the journal and board for the association, see <http://arkitekturforskning.net/na/pages/view/Editors>

Submitted manuscripts

Manuscripts are to be sent to Madeleine Granvik (Madeleine.Granvik@slu.se), Claus Bech-Danielsen (cbd@sbi.aau.dk) and Anni Vartola (anni.vartola@gmail.com) as a text file in Word, using Times New Roman font. Submitted papers should not exceed 8 000 words exclusive abstract, references and figures. The recommended length of contributions is 5 000–8 000 words. Deviations from this must be agreed with the editors in chief. See Author's Guideline for further information.

Subscription

Students/graduate students

Prize: 27.5 Euro

Individuals (teachers, researchers, employees, professionals)

Prize: 38.5 Euro

Institutions (libraries, companies, universities)

Prize: 423 Euro

Membership for the association

5.5 Euro (for individuals who get access to the journal through institutions)

Students and individual subscribers must inform about their e-mail address in order to get access to the journal. After payment, send the e-mail address to Trond Haug, trond.haug@sintef.no

Institutional subscribers must inform about their IP-address/IP-range in order to get access to the journal. After payment, send the IP-address/IP-range to Trond Haug, trond.haug@sintef.no

Payment

Sweden, pay to: postgirokonto 419 03 25-3

Denmark, pay to: Danske Bank 16780995, reg.nr. 3409

Finland, pay to: Danske Bank 800013-70633795, IBAN code FI30 8000 1370 6337 95

Norway, pay to: Den Norske Bank 7877.08.13769

Outside the Nordic countries pay in Euro to SWIFT-address: PGS ISESS Account no: 4190325-3, Postgirot Bank Sweden, SE 105 06 Stockholm

Published by SINTEF Academic Press

P O Box 124 Blindern, NO-0314 Oslo, Norway

CONTENTS

LANDSCAPE ARCHITECTURE: INTELLECTUAL TRADITIONS IN A NORDIC CONTEXT. EDITORS' NOTE	5
PER HEDFORS, MADELEINE GRANVIK, CLAUS BECH-DANIELSEN AND ANNI VARTOLA	
TYPOLOGISERING AV KRITIKKER I HAVEKUNST: SKRIFTLIG FREMSTILT LANDSKAPSARKITEKTUR SOM UTTRYKK FOR EN TANKETRADISJON	9
NINA MARIE ANDERSEN	
PUBLICATIONS USED IN THE EARLY YEARS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE: SEVEN NORDIC SCHOLARS' SELECTION	33
PER HEDFORS	
DEN EUROPEISKE LANDSKAPSKONVENSJONEN – EN PASTORALE FOR VÅR EGEN TID?	51
ANNE KATRINE GEELMUYDEN OG MARIUS FISKEVOLD	
ESSAYS	
BIDRAG TIL EN FRAMVOKSENDE TANKETRADISJON – OM MIN VEI TIL ERKJENNELSE	81
OLAV R. SKAGE	
FRA KOMPENDIER TIL BANEKRYTTEDE FORSKNINGSLITTERATUR TEORI OG TANKETRADISJONER INNEN LANDSKAPSARKITEKTUR	93
KARSTEN JØRGENSEN	
GRØNNSTRUKTUR I NORSK TAPNING. IDÉGRUNNLAG OG INSPIRASJONER	109
KINE HALVORSEN THORÉN	
MILJÖETIK, DIDAKTIK OCH MOBILITET I NORDISK LANDSKAPSARKITEKTUR?	131
DAVID KRONLID	
DEBATE	
ARKITEKTFÖRMÅGAN SOM TILLVÄGÅNGSSÄTT VID UTFORSKNING – VAD ÄR FORSKNING INOM ARKITEKTPROFESSIONEN?	145
LENNART NORD	

DEN EUROPEISKE LANDSKAPSKONVENSJONEN – EN PASTORALE FOR VÅR EGEN TID?

ANNE KATRINE GEELMUYDEN OG MARIUS FISKEVOLD

Sammendrag

Artikkelen undersøker gjennom tekstanalyse nye metoder for landskapskartlegging, -analyse og -vurdering fra den norske miljøforvaltningen. Metodenes landskapsforståelse sammenholdes med den europeiske landskapskonvensjonens landskapsbegrep og intensjon, og forskjeller og ulikheter diskuteres.

Tolkningen av de undersøkte tekstene er gjort med et begrepshistorisk perspektiv på “landskap” som tilhørende moderniteten og det estetiske domenet, et standpunkt som utledes fra aktuell idéhistorisk forskning.

Forfatterne finner at de undersøkte metodenes landskapsbegrep er uklart. Dette henger sammen med at metodene underslår sin egen forankring i en bestemt verdi- og teoritradisjon. “Landskapet” behandles som synonymt med “området”. Dermed er de hverken egnet til å åpne opp for en dialog om ulike oppfatninger og landskapsverdier eller til å avdekke nye, potensielle områdeoppfatninger, slik landskapskonvensjonen legger opp til.

Samtidig viser artikkelen at landskapskonvensjonen og metodene fra den norske forvaltningen i stor grad springer ut av en felles “synskultur”, nemlig “natur sett som landskap”, og at denne igjen kan spores tilbake til en pastoral litterær tradisjon fra antikken.

Forfatterne hevder at arbeidet med landskapsanalysemetoder bør gripe tilbake til dette felles opphavet og fornye tradisjonen. En mindre

Emneord:
Den europeiske landskapskonvensjonen, analyseverktøy, landskapsbegrep, landskapsforståelse

oppskriftsmessig og mer åpen tilnærming til landskapsanalysen, som utforskende lesning av områder som landskap, vil bedre kunne fremskaffe forståelse for aktuelle, potensielt omforente landskapsoppfatninger og dermed hvilke muligheter som byr seg til å utforme fremtidige landskap.

Abstract in English

Through text analysis, the paper investigates Norwegian expert methods and guidelines for landscape identification and assessment, put forward after the entering into force of the European Landscape Convention (ELC) by the main governmental authorities on landscape planning. The landscape concept of each method, as revealed through handbooks and guidelines from the respective responsible authorities, is discussed and compared to the ELC's conceptualization of landscape, in the convention text itself and in supporting documents. The texts are seen through the lens of scholarly accounts of the genealogy of landscape as cultural concept (Ritter, 1974; Cosgrove, 1984/1998; Groh & Groh, 1991; Seel, 1996; Nicolson, 1997; Trepl, 2012; Ruff, 2015).

The authors take the stance that the Convention addresses issues that typically belong to modernity and that its landscape concept is essentially aesthetic. It is aesthetic in the sense that landscapes emerge as symbolic images, as utopian, but, simultaneously, grounded representations of an ideal: that of unity between man, nature and tradition.

Any landscape is the result of the way a particular area is perceived and, eventually, articulated. Accordingly, the terminology, procedure and means of presentation that make up any landscape assessment method result in certain characteristic landscapes in the Convention's sense.

The authors find that the current Norwegian methods' object of analysis is unclear. Although referring to the ELC's definition of landscape, they treat *area* and *landscape* as synonymous. In their search for "objectivity" and their ensuing reliance on a strategy of inventorying and mapping *predefined objects*, the investigated methods continue practices that have a long history in the landscape planning professions, also outside of Norway.

The paper interprets the investigated methods as implying three *different landscapes*: One is based on terms from the natural sciences; the two others are based on conventions within landscape architecture, understood narrowly in a visual-optical sense, or on a combination of these with traditions in cultural heritage management. These latter two methodological practices, like the ELC, are basically instances of what Seel (1996) has coined "Nature seen as landscape", that is, of the above-mentioned modern "culture of vision". However, they overlook their own perspective as a vital part of what needs to be shown and made contest-

able. They thus preclude a true democratic and forward-looking attitude, which the ELC calls for.

Furthermore, the authors argue that, ultimately, both the landscape concept of the Convention and that of the professions of landscape architecture and -planning can be related to a pre-modern literary *pastoral* tradition (Hunt, 1992b; Ruff, 2015). The authors contend that, by adopting a “narrative” strategy instead of a conventional, “inventorying” one and by explicitly relating to and renewing the profession’s pastoral tradition, the analyst may be able to provide a potentially shareable value base for landscape assessments as well as reveal contemporary area perceptions, *contemporary pastorals*.

Innledning: Bakgrunn, spørsmål og metode

Norge ratifiserte Den europeiske landskapskonvensjonen (ELK) i 2001 (Council of Europe, 2000a) som et av de første land i Europa.¹ Siden har nasjonale forvaltningsorganer på ulike nivåer, først og fremst Riksantikvaren (RA) og Direktoratet for naturforvaltning (DN, nå Miljødirektoratet – MD)², men til dels også Statens vegvesen, vegdirektoratet og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), arbeidet med å gjøre konvensjonens intensjoner allment kjent, med å implementere dem i egen praksis, samt med å initiere forsknings- og utviklingsarbeid.

Som i mange andre land (Brunetta og Voghera, 2008) har mye av arbeidet i Norge gått ut på å finne ut *hvilke landskap* det nasjonale territoriet rommer og hvordan disse kan dokumenteres. Det er ELKs pålegg til landene om å “kartlegge”, “analysere” og “vurdere” (*identify, analyse og assess*, Council of Europe, 2000a, Art. 6c; 2000b, §55) som hittil har gitt de mest konkrete resultater, i form av nye veiledere og håndbøker om hvordan landskap kan og/eller bør kartlegges, analyseres og vurderes.

I denne artikkelen vil vi foreta en kritisk gjennomgang av sentrale metoder fra den norske miljøforvaltningen. Undersøkelsen vil først og fremst konsentrere seg om hvilken landskapsforståelse de underbygger og hvorvidt og hvordan de faktisk følger opp ELKs landskapsbegrep, intensjon og mandat.

Dette har vi undersøkt gjennom tekstanalyse som metode. Empirien for studien er den norske miljøforvaltningens veiledere og håndbøker om kartlegging og om analyse av landskap fra de siste 5–10 årene og dessuten det materialet som finnes tilgjengelig om en pågående landskaps-typekartlegging fra Miljødirektoratet med flere, samt en pågående håndbokrevisjon hos Statens vegvesen. Vi sammenholder tekst- og kartmateriale derfra med selve konvensjonsteksten og noen tilleggstekster som støtter opp om den.

- 1 Konvensjonen trådte i kraft i 2004, da over ti land hadde ratifisert. Vi vil i det følgende forkorte Den europeiske landskapskonvensjonen med ELK når vi refererer til den norske versjonen, med ELC for den engelske versjonen og med bare “Konvensjonen” når vi henviser til den generelt uten noen bestemt teksthenvising.
- 2 Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning har i Norge i oppdrag å samarbeide om en strategi for landskap.

Tekstanalyser er gjennomført både av konvensjonen og av de norske veilederne og metodene. Lesningen er gjennomført med spesielt henblikk på det som skal være gjenstanden for kartlegging, analyse og vurdering, nemlig landskapet. Vi undersøker tekstenes eksplisitte og implisitte landskapsforståelse og drøfter hvorvidt og på hvilken måte de stemmer overens. Tolkningen er gjennomført som en idéanalyse (Bratberg, 2014) med henblikk på følgende nøkkelaspekter ved begrepet landskap og analysemetoder: begrepsdefinisjon, landskapet som fellesgode, den eksplisitte avgrensingen av landskap som analyseobjekt, samt det landskapet som stilles frem implisitt gjennom for eksempel begrepsbruk, vurderingskriterier, argumentasjonsstrategi og epistemologisk forankring.

Analysens forståelseshorisont og tolkningsperspektiv (Gadamer, 1975) er gitt av eksisterende kulturhistoriske og filosofiske analyser av landskapsbegrepets genealogi og tradisjon i vestlig kultur. I egne verker om landskapets idéhistorie (for eksempel Ritter, 1974; Cosgrove, 1984/1998; Groh and Groh, 1991; Seel, 1996; Andrews, 1999; Nicolson, 1997; Trepl, 2012; Ruff, 2015) er det gjort rede for hvordan ulike samfunnsaktører har utviklet en måte å se og oppfatte områder på som "landskap". Denne har bestemte kulturelle, sosiale og økonomiske forutsetninger som kan sammenfattes i begrepet moderniteten.³

Et vesenstrekk ved landskapet når det studeres kulturhistorisk som oppfatningsmåte, er at det vokser ut av et behov for komplementære (Ritter, 1974; Groh and Groh, 1991; Seel, 2006; Trepl, 2012) eller kompen-serende (Marquard, 1981) innstillinger til den mer og mer dominerende vitenskapelige, teknologiske og økonomiske omgang med natur og omgivelser. Grunnleggende sagt, har landskapet etter den industrielle revolusjon hatt verdi som *bilde på* det de naturvitenskapelige og teknisk-økonomiske fremstillingene av et område utelater, og *må* utelate.

Verdsettingen av landskap er uttrykk for en *modernitetens dialektikk*, der landskapet – ideelt – "speiler" samfunnets til enhver tid reelle og trivielle hverdagsfunksjoner. Jo mer menneskene gjennom teknologi og vitenskap frigjør seg fra å være avhengige av og overlatt til naturkref-tene, jo viktigere blir en personlig og følelsesmessig fastholdelse av bånd til natur og sted gjennom sanselig og åndelig opplevelse.

Begrepsundersøkelsen

Konvensjonsbegrepet – et aktualisert, estetisk landskapsbegrep

Med henvisning til de ovenfor refererte utlegningene av landskapsbe-grepets historie vil vi hevde at konvensjonen griper tilbake til og revitaliserer et aspekt ved kulturen som siden renessansen har vært grunn-leggende for *ideen* og *begrepet* om landskapet. Konvensjonen dreier seg

3 Det refereres oftest til som en kulturell prosess og verdimålestokk med utspring i renessansen, som fikk vidspredt betydning og utslag fra midten av 1700-tallet.

om det Martin Seel (1996, p. 25) har kalt “den problematiske natur”, som er den naturen vi som enkeltindivider og kultur *handler* i forhold til og dermed får et problematiserende forhold til.

Andrews (1999) uttrykker noe av det samme, om enn mer drastisk, i konklusjonen på sin historie om landskapet som genre i kunsten (p. 223):

For the last 500 years western landscape art has been like a barometer of anxieties over the balance between nature and culture. (...) We have come to realize that nature – that ‘out there’, that ‘other’ – is not necessarily self-renewing. (...) Landscape art in our time comes burdened with guilt.

I Seels forstand må “natur” i denne sammenhengen forstås som et kontrastord til “kultur” forstått som den aktuelle praksis og de institusjoner som innebærer en husholdning med naturen som “ressurs” eller yter av “tjenester”⁴

At naturen er blitt “problematiske” er i følge Seel (1996) og andre (Ritter, 1974; Marquard, 1981) forutsetningen for “natur sett som landskap”, altså for en *estetisk* måte å forholde seg til omgivelsene på. Seel argumenterer både historisk og fenomenologisk, for at den estetiske dimensjonen er en essensiell del av landskapet som generelt begrep. “Først med menneskets oppdagende berøring med naturen begynte den estetiske fortryllesen” (Seel, 1996, p. 27, vår oversettelse). Ordet landskap har også i dagligspråket en klar estetisk konnotasjon som det er meningsløst å underslå (Benediktsson, 2007). Det er uttrykk for en bestemt “synskultur” (Cosgrove, 1984/1988; Wylie, 2007; Trepl, 2012).

Konvensjonen gir støtte til en slik fremheving av det estetiske ved landskap. *Explanatory report* (Council of Europe, 2000b, § 38) utdyper konvensjonens landskapsdefinisjon med følgende ord:

*Landscape is defined as a zone or area as perceived by people or visitors, whose **visual features** and character are the result of ... (Vår utheving)*

§ 20 i *Explanatory report* (Council of Europe, 2000b) styrker også en slik tolkning:

*Europe’s populations want policies and instruments affecting national territory to take account of their wishes regarding the quality of their surroundings. In their view, this quality to some extent has to do with the feelings aroused in them by **contemplating** the landscape. (Vår utheving)*

4 For eksempel såkalte “økosystem-tjenester”. NOU 2013 – 10, [online]. Tilgjengelig via: <<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-10/id734440/>> [Nedlastet februar 2016].

Den europeiske landskapskonvensjonens “landskap” – et fellesgode

Den europeiske landskapskonvensjonen fremhever nettopp landskaps følelsesmessige kvaliteter og kan dermed ses som et tegn på landskapets fortsatte aktualitet som kompletterende eller kompenserende motkraft. Landskapet representerer “det andre” for eksempel i forhold til den globaliserte økonomiens homogeniserende tendens, til samfunnets tendens til å favorisere det målbare eller til fagekspertenes og byråkratiets sektoriserende perspektiv.

Konvensjonen definerer landskap på følgende måte:

Landscape means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors. (Council of Europe, 2000a, Art. 1a)

Denne definisjonen har avfødt diskusjoner i både forvaltningen og akademia. Oppfatningene av siktemålet med konvensjonen og tolkningene av selve definisjonsteksten har vært mange og til dels motsetningsfulle. Likevel kan ett aspekt trekkes frem som sammenfallende for mange av de ulike innfallsvinklene: Landskapet fremholdes som et fellesgode. Hva dette fellesgodet inneholder kommer blant annet frem i senere retningslinjer til konvensjonen (Council of Europe, 2008), der det heter at kvaliteten på folks hverdagsomgivelser er:

... recognized as a precondition for individual and social well-being (understood in the physical, psychological and intellectual sense).⁵

Ivaretagelsen av landskap som fellesgode krever samtidig at landskap må inn på den politiske agenda: “Landscape must become a mainstream political concern” (Council of Europe, 2000b, §28). Bare slik kan landskapsmangfoldet i Europa opprettholdes og utvikles. Konvensjonen pålegger landene et skifte av fokus fra *conservation* (vern av spesielt verdifulle områder) til *governance* (styring av alle områder) (Scott, 2011). Sentralt står følgende sitater fra *Explanatory report* til ELC (Council of Europe, 2000b, §24):

The general purpose of the convention is to encourage public authorities to adopt policies and measures at local, regional, national and international level for protecting, managing and planning landscapes throughout Europe so as to maintain and improve landscape quality and bring the public, institutions and local and regional authorities to recognise the value and importance of landscape.

På hvilken måte dette fellesgodet skal forstås, hvem som skal definere innholdet og hvordan relevant kunnskap skal skaffes til veie, har så blitt omdiskutert. Tolkningsrommet skyldes blant annet at konvensjonen

5 En viktig bakgrunn for å forstå Konvensjonens intensjoner er dens nære forhold til Aarhuskonvensjonen fra 2001 (Jones, et al., 2007) og til menneskerettighetskonvensjonen.

sikter mot en mindre sektorisert arealplanlegging og -forvaltning enn det som ofte har vært praksis (Council of Europe, 2000b, § 38). Dette har motivert mange sektorer til å gjøre krav på begrepet, eller i det minste gjøre forsøk på å tilpasse det til sin etablerte virkelighetsforståelse.

Mye forskning har blitt viet perspektiv- og intersemangfoldet spesielt, og hvordan det skal kunne komme til uttrykk i planleggingen av landskap (Jones, et al., 2007; Jones and Stenseke, 2011; Jones, 2016; Fiskevold, 2016). Deler av denne forskningen har tatt opp spørsmålet om medvirkning, medbestemmelse og demokrati. Blant annet viser Jones (2016, p. 121) med henvisning til Arler (2011) at "landskapsdemokrati" må finne sted innenfor spenningsfeltet som oppstår mellom tre dimensjoner, nemlig privat selvhevdelse, fellesskapshevdelse/deltakelse og upartiskhet og respekt for faglig argumentasjon. Andre bidrag har konsentrert seg om hvordan kunnskapen kan skaffes til veie (Brunetta and Voghera, 2008; Butler, 2014; Clemetsen and Schibbye, 2016).

For i tillegg å fremheve at "folk" skal involveres i prosesser angående landskapsutvikling presiserer ELK-teksten behovet for faglig ekspertise: Artikkel 6, om "særlige tiltak", tilsier at landene blant annet forplikter seg til å fremme opplæring av spesialister i faglig vurdering og fysisk forvaltning av landskap, samt undervisningsopplegg i skoler og universiteter som innen de aktuelle fagområder tar opp landskapets verdi (Council of Europe, 2000a, Art. 6B a, c).

Konvensjonen forplikter landene til å kartlegge, analysere og vurdere (Council of Europe, 2000a, artikkel 6C,1a, i norsk forvaltnings oversettelse) for å styrke forståelsen av landskapets bidrag til "å danne lokale kulturer, ... til folks velvære, ... folks livskvalitet overalt, ... den enkeltes sosiale utfoldelse" (Council of Europe, 2000a, Innledning).

Det er i dette lys de nevnte veilederne (DN&RA, 2010; DN&RA, 2011; Statens Vegvesen 2006; 2014) og den pågående kartleggingen ved Miljødirektoratet, et al. (2014) må ses. Vi skal se spesielt på disse ekspertisebidragene til kunnskap om landskapet i Norge.

Landskapet i den norske forvaltningen

Nasjonalt referansesystem for landskap (Puschmann, 2005), en landsomfattende kartfesting av landskapsregioner, ble av Miljøverndepartementet regnet som første skritt i arbeidet med å utrede territoriets landskap. Som neste skritt har Direktoratet for naturforvaltning (DN, nå Miljødirektoratet) og Riksantikvaren (RA) utarbeidet en metode for å kartlegge og vurdere landskap i kommuneplansammenheng. Den er publisert i form av to veiledere om landskapsanalyser: *Landskapsanalyse, Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi* utgitt av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (DN&RA, 2010) og den oppfølgende, nesten like, *Veileder, Metode for land-*

skapsanalyse i kommuneplan (DN&RA, 2011). Disse veilederens metode er senere også omarbeidet for Norges vassdrags- og energidirektorat til bruk i vindkraftutbyggingssaker (NVE, MD and RA, 2015). Det er dessuten satt i gang et prøveprosjekt for kartlegging av "landskapstyper og -områder" ved Miljødirektoratet, Miljøverndepartementet, Artsdatabanken og Nordland fylkeskommune (Miljødirektoratet, et al., 2014). Dette er en videreutvikling av tilnærmingen i Puschmanns (2005) nevnte arbeid, men basert på flere data og statistiske metoder i tillegg til testbefaringer. Første utprøving av metoden ble avsluttet høsten 2015 i Nordland fylke⁶ og planen er å gjøre kartleggingen landsomfattende. Til slutt må det nevnes at det pågår en revisjon av Statens vegvesens veileder for konsekvensutredninger av veiprojekter, *Konsekvensanalyser – Håndbok V712*, der landskapsvurdering inngår (Statens vegvesen, 2014). Denne skal være avsluttet innen 2017.

Riksantikvarens og Direktoratet for naturforvaltnings metode for landskapskarakterisering

Veilederne for analyse av landskap fra Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (DN&RA, 2010; 2011) samsvarer på vesentlige punkter med tidligere analysemetoder hva angår landskapsforståelse. De bygger særlig på den britiske *Landscape Character Assessment*-metoden (Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, 2002, heretter forkortet til LCA), men også på *Natur- og kulturlandskapet i arealplanleggingen* (Nordisk Ministerråd, 1987), det allerede nevnte *Nasjonalt referansesystem for landskap* fra Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS – nå NIBIO) (Puschmann, 2005), og *Landskapskaraktermetoden* fra Miljøministeriet Danmark (2007).

Men veilederne (DN&RA, 2010; 2011) har nå bestrebet seg på å operasjonalisere konvensjonens sektor- og interesseovergripende landskapsbegrep gjennom å integrere naturgeografiske, kulturhistoriske og romlige/estetiske aspekter ved undersøkelsesområdene.⁷ Dessuten har forståelsen av at hele landets territorium har verdi som landskap, et nytt fokus på "the 'rest' as well as 'the best'" (Swanwick, 2009), ført til at vekten ligger på fastsettelse og beskrivelse av områders "landskapskarakter eller særprege" fremfor, som tidligere, utpeking av verdifulle områder. Samtidig legges det opp til en mulig verdsetting av de fastsatte delområdene som oppstår gjennom analysen.

Landskapskarakter er i DN&RA (2010, 2011) definert som:

Et konsentrert uttrykk for samspillet mellom et landskapsområdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, og romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap.

Dette "konsentrerte uttrykket" skal beskrives ved hjelp av komponent-

6 Landskapstyper i Nordland 2015. Kartlegging [online]. Tilgjengelig via: <<https://www.nfk.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=16302&Filld=38207>> [Nedlastet februar 2016].

7 Det samme kan for øvrig sies om den britiske LCA-metoden (Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, 2002).

tene landformer og vann, vegetasjonsdekke og vegetasjonsstruktur, arealbruk og bebyggelse, kulturhistorien i landskapet, kulturelle referanser og romlig-estetiske forhold. Karakteren gis videre som en særpregende kombinasjon av disse komponentene etter følgende "støttekriterier": Mangfold og variasjon, tidsdybde og kontinuitet, helhet og sammenheng, brudd og kontrast, tilstand og hevd, inntryksstyrke og utsagnskraft, lesbarhet, tilhørighet og identitet.

DN&RA (2010; 2011) foreslår en prosess for beskrivelse og vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi i fem faser; fra forberedelse med fastsettelse av mål og rammer for bruken av analysen samt hvilken skala som er relevant (fase I), via beskrivelse av landskapets innhold og egenskaper (fase II) og fastsettelse av landskapskarakter for delområder (fase III), til vurdering av landskapsverdi (fase IV). Det antydes at det deretter kan følge en femte fase som har med planprosessen og konsekvensutredning å gjøre, og denne er det gjort rede for i veilederen til kommuneplanarbeidet spesielt (DN&RA, 2011).

Målet med den trinnvise fremgangsmåten har vært å "skille tydelig mellom beskrivelse av landskap, tolkning av det og vurdering av verdi" (DN&RA, 2010, p. 8). Men når det gjelder DN&RAs (2010; 2011) begrep om landskapsverdi får leseren ingen annen innføring enn at den skal bygge på beskrivelsene av landskapskarakter: De samme kriteriene som brukes for å fastsette karakter (se over), forstått som egenskaper ved områdets fysiske beskaffenhet, brukes nå eksplisitt til å tilskrive landskapet fra "stor" til "ubetydelig verdi" (DN&RA, 2010, pp. 41–50).

Statens vegvesens metode for utredning av landskapskonsekvenser

Statens vegvesens håndbok V712 om konsekvensutredninger (før Håndbok 140 fra 2006, lett revidert i 2014) avgrensar det såkalte "landskapsbilde" som utredningstema. Dette står for områdets:

... visuelle særpreg eller karakter, og er basert på fagtradisjoner innen landskapsarkitekturen. Temaet tar for seg hvordan landskapet oppleves romlig, ut i fra omgivelsene. I tillegg skal reiseopplevelse vurderes, dvs. hvordan landskapet oppleves sett fra vegen. Landskapsbilde omfatter alle omgivelsene, fra det tette bylandskap til det uberørte naturlandskap. (Statens vegvesen, 2014, p. 135)

Landskapsbilde beskrives ved hjelp av kriteriene "landform/terrengform, vegetasjon, vann, bebyggelse, andre elementer etc.". Videre sies det at:

Innholdet i landskapsbildet dannes av de ulike landskapselementene som spiller sammen og danner horisontale/vertikale skiller, landskapsrom, retningsdannelser, linjer, landemerker, knutepunkter, skala/størrelse osv. Disse visuelle kvalitetene danner det aktuelle områdets karakteristiske trekk og uttrykk. (ibid., p. 138)

Statens vegvesens håndbok (2014) følger en lignende flertrinnsstapgang som DN&RA (ibid.), om enn ikke så detaljert og eksplisitt når det gjelder selve karakteriseringen og verdsettingen. Kartlagte delområder tillegges en verdi som holdes opp mot hvordan og i hvilken grad et aktuelt utbyggingstiltak (veiprojekt) vil påvirke landskapsbildet, det vil si i hvor stor grad det vil bli “forbedret” eller “forringet”. Slik oppnås en størrelse som kalles “konsekvens” som uttrykkes i form av et antall pluss- eller minustegn og kan rangeres fra “stor positiv konsekvens” til “stor negativ konsekvens”.⁸

Landskapsbilde er ett av fem fagtema som til sammen utgjør de “ikke-prissatte” tema som en konsekvensutredning skal ta for seg i norsk vei-planlegging. Foruten landskapsbilde utredes temaene nærmiljø og friluftsliv, naturmangfold, kulturmiljø og naturressurser. I følge håndboken kan de fire første av disse ikke-prissatte tema sett i sammenheng forstås som “landskapet” i ELKs forstand:

Konvensjonen omfatter alle typer landskap, både natur og kultur. Landskap i konvensjonen omfatter alle ikke-prissatte tema med unntak av naturressurser, og begrepet landskap er således her et overordnet begrep. (ibid., p. 122)

Landskap betraktes dermed som fagovergripende størrelse i tråd med ELK og som i DN&RA-veilederne, men fremgangsmåten som beskrives legger i begrenset grad opp til fagovergripende vurderinger.

Sammenstillingen av de fire “landskapstemaene” til slutt følger en egen skjematisk fremstilt logikk som er bestemt av at veilederen som helhet følger et nytte-kostnadsanalytisk tenkesett. Kvantifiserte uttrykk for verdi og tiltakets virkninger innen de ulike temaene vektles og adderes etter noe uklare regler i figurer og tabeller. Om den endelige sammenstillingen av de enkelte temautredningene er følgende oppsummering i en foreløpig evaluering av metoden (Asplan Viak, 2015, p. 37) talende:

Metoden tar ikke hensyn til totalen og sumvirkninger mellom temaene. Det kan være vanskelig å se hvordan helheten blir dekket opp. Totalvirkningene av prosjektet kan ofte forsvinne mellom alle deltemaene.

Det forblir derfor uklart på hvilken konkret måte landskap og landskapsbilde (eller fagtemaene seg imellom) forholder seg til hverandre i hvert enkelt tilfelle. Grenseoppgangen mellom fagtema er satt opp generelt og på abstrakt grunnlag i en tabell som skal sørge for at ikke noe element og fagtema “telles dobbelt” i den oppsummerende vurderingen av konsekvenser (Statens vegvesen, 2014, p. 123). Men dette er ikke klargjørende. Det viser seg da også i praksis vanskelig å skille så strengt mellom fagtemaene som metoden legger opp til; for eksempel er det uklart hvor grensen går mellom kulturmiljø og landskapsbilde, eller mel-

8 Det er verdt å merke seg at konsekvensen for landskapsbildet på grunn av føringer i “formelen” aldri kan bli “stor positiv”.

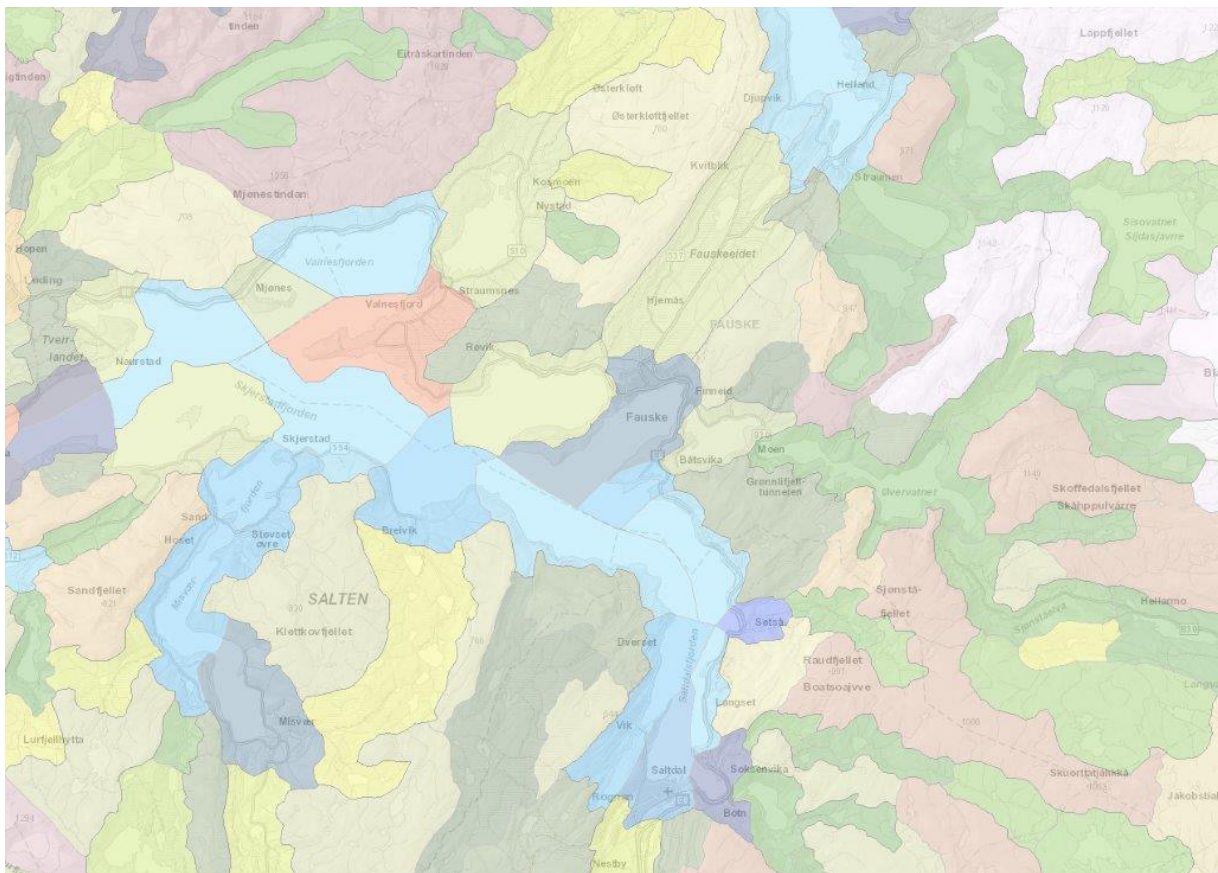
lom nærmiljø og landskapsbilde (Statens vegvesen, 2015). I den ennå ikke ferdigstilte evalueringen av gjeldende håndbok (Asplan Viak, 2015) sies det i oppsummeringen at avgrensningen av landskapsbildetemaet i forhold til temaene miljø samt naturmangfold ikke er “intuitiv” og at den ikke samsvarer med andre forvaltningsnivåers- eller instansers begrepsbruk (ibid., p. 18). Videre sies det at landskapsbegrepet oppfattes som vanskelig, fordi landskap i håndboka er begrenset til å gjelde de visuelle kvalitetene og at dette virker oppstykket i forhold til tema som opplevelse, kultur og landbruk. Det sies videre at det kan oppfattes som “kunstig” at opplevelsesaspektet er “tatt ut av friluftsliv og skal være en del av landskapsutredninga”. Også det at reiseopplevelse er gjort til en del av landskapsbilde blir trukket frem som utfordrende. Det rapporteres om at det ofte kan være motstrid mellom reiseopplevelsen og det generelle landskapsbildet (Asplan Viak, 2015, p. 26). Mange av problemstillingene i evalueringsrapporten antyder at forfatterne selv heller ikke er i stand til å skille mellom begrepene landskapsbilde og landskap. Det samme kan sies om skillet mellom landskap forstått som abstrakt begrep og landskap erfart fra et spesifikt standpunkt eller langs en definert rute.

Miljødirektoratet med flere:

Kartlegging av landskapstyper og landskapsområder

I utredningen fra Miljødirektoratet, et al. (2014), *Landskapstyper i Norge. Ny metodikk for kartlegging av landskap*, ligger vekten hele veien på naturvitenskapelig frembrakte og målbare data om området og statistisk påvisbar samvariasjon mellom disse, uten verdsetningsmål. Dette har gitt til sammen 10 identifiserte landskapsgradienter, åtte “geøkologiske” landskapsgradienter (som stort sett beskriver variasjon i naturgitte egenskaper) og to “arealbruksgradienter”. Sju av de geøkologiske landskapsgradientene ligger til grunn for typeinndelingen i Nordland (Nordland fylkeskommune, 2015). Disse er nedskjæring, relieff, skjærgårdspreg, tindelandskapspreg, brepreg, innsjøpreg, myrpreg og borealt/alpint landskap. De to arealbruksgradientene som ligger til grunn for typeinndelingen er omfang av infrastruktur (bebyggelsesgrad) og jordbrukspreg. Følgende hovedtyper og undertyper av landskap er identifisert og kartlagt som landskapsområder så langt for Nordland fylke: Innlandslandskap (dallandskap, innlandsslettelandskap, ås- og fjellandskap), Kystlandskap (fjordlandskap, kystslettelandskap, ås- og fjellkyst), Marine landskap (kontinentalskråningen, marint dallandskap, marint slettelandskap, marint fjell-landskap).

Denne kartleggingen bygger primært på eksisterende og digitalt tilgjengelige arealdata og er ment som et kunnskapsgrunnlag som skal kunne ligge til grunn for annet arbeid med landskap (Miljødirektoratet, et al., 2014, p. 4). Den nevnte håndboken fra Statens vegvesen (2014) refererer da også til denne kartleggingen som en mulig referanse for vurdering av landskapsbilde (p. 138).

Innlands ås- og fjellandskap (2)

- ID GTG-01 Dalbrelandskap
- ID GTG-02 Åpent dallandskap
- ID GTG-03 Åpent dallandskap med infrastruktur
- ID GTG-04 Åpent dallandskap med infrastruktur og jordbrukspreg
- ID GTG-05 Åpent dallandskap med by- og jordbrukspreg
- ID GTG-06 Åpent dallandskap med innsjøpreg
- ID GTG-07 Åpent dallandskap med innsjøpreg og infrastruktur
- ID GTG-08 Åpent dallandskap med innsjø, infrastruktur og jordbrukspreg
- ID GTG-09 Åpne lågfjellsdaler
- ID GTG-10 Åpne lågfjellsdaler med infrastruktur
- ID GTG-11 Åpne daler i lågfjellet med innsjøpreg
- ID GTG-12 Åpne daler i lågfjellet med innsjøpreg i lågfjellet med innsjøer og infrastruktur
- ID GTG-13 Åpne høyfjellsdaler
- ID GTG-14 Åpne daler i høyfjellet med innsjøpreg
- ID GTG-15 Åpne daler i høyfjellet med innsjøer og infrastruktur
- ID GTG-16 Nedskårne daler
- ID GTG-17 Nedskårne daler med infrastruktur
- ID GTG-18 Nedskårne daler med infrastruktur og jordbrukspreg
- ID GTG-19 Nedskårne daler med innsjøpreg
- ID GTG-20 Nedskårne daler med innsjøer og infrastruktur
- ID GTG-21 Nedskårne daler i lågfjellet
- ID GTG-22 Nedskårne daler i lågfjellet med infrastruktur
- ID GTG-23 Nedskårne daler i lågfjellet med innsjøpreg
- ID GTG-24 Nedskårne daler i lågfjellet med innsjøer og infrastruktur
- ID GTG-25 Nedskårne daler i høgfjellet
- ID GTG-26 Nedskårne daler i høgfjellet med infrastruktur
- ID GTG-27 Nedskårne daler i høgfjellet med innsjøpreg
- ID GTG-28 Nedskårne daler i høgfjellet med innsjøer og infrastruktur

Figur 1
Bildet viser et utsnitt av kartet over landskapstyper og -områder i Nordland fylke i Norge (Nordland fylkeskommune, 2015). Nedenfor er et utsnitt av tegnforklaringen.

En analysetradisjon på kant med konvensjonen?

Konvensjonens utfordrende mandat til fagfolk

Landskapsplanlegging bygger ikke på én vitenskap, men søker gjennom kombinasjonen av ulike typer kunnskap å gi anvisninger til utformingen eller utviklingen av nye landskap. Både DN&RAs veiledere (2010; 2011) og Statens vegvesens veileder (2006; 2014) tilkjennegir en bevissthet om metodenes retningsgivende plass i samfunnsutviklingen. Meningen er å skaffe til veie kunnskap om landskap, avveie ulike verdier og forutse konsekvenser av tiltak, for dermed å bidra til gode planbeslutninger. De utgjør ledd i en strategisk og retorisk fremdrevet planprosess. Disse metodenes landskapsbegrep ligger med andre ord tett opp til konvensjonens eget mangetydige begrep: De har i likhet med konvensjonen en klar etisk dimensjon. Her ligger nok grunnen til at DN&RAs (2010; 2011) og Statens vegvesens (2006; 2014) veiledere ukritisk har overtatt konvensjonsbegrepet og gjort det til sitt.

I en overordnet internasjonal konvensjonstekst kan et så vidt landskapsbegrep være uproblematisk, og til og med hensiktsmessig. Videre er det selvsagt helt på sin plass, til og med nødvendig, at man i landskapsplanleggingen og landskapsarkitekturen *som pragmatiske og fremoverskuende virksomheter* avveier ulike interesser og faglige perspektiver i et område med referanse til et overordnet, "holistisk", begrep om landskapet (se for eksempel Sarlöv Herlin, 2004; Kaplan, 2009).

Men konvensjonen retter søkelyset mot at landskapet må ses på som en *opfatning* av et område, det vil si at ett område kan omtales som ulike landskap fra forskjellige oppfatningsstandpunkter eller perspektiver (Fiskevold, 2011; 2014; 2016; Geelmuyden og Fiskevold, 2013; Richardson, 2016). Denne erkjennelsen har ikke bare akademisk interesse, men griper også direkte inn i planleggingen selv. Ekspertenes analyser uttrykker nettopp, om enn uuttalt, *opfatninger av områder*, og kartene og analysene er i seg selv derfor *landskap* i ELK-definisjonens mening. *Området* må forstås som den geografiske egnen og *landskapet* som måten å oppfatte og siden omtale, det vil si (re-)presentere (gjøre nærværende igjen), denne egnen og dens egenskaper på, for eksempel i form av en beskrivelse, et bilde eller et kart.

Når eksperter kartlegger et *område* for å tilfredsstille et behov hos miljøforvaltningen, *produseres* altså et landskap. Man kan derfor ikke, som veilederne forutsetter, *identifisere* og *analysere* et landskaps *karakter* og tildele avgrensede områder verdi uten å gjøre tydeligere rede for hvilken kunnskaps- eller verditradisjon man bygger på, og dermed hvilke landskap metoden er egnet til å fremstille. Analysen må innbefatte en full redegjørelse for sitt eget perspektiv på området.

Uavklart analyseobjekt

De ulike viktige instansene i den norske landskapsforvaltningen har tolket landskapskonvensjonens landskapsbegrep på ulike måter uten at dette er problematisert. Gjennom de foreliggende analysemetodene har det etter hvert utdifferensiert seg flere ulike faglige eller vitenskapelige landskap. Ett av disse er landskapsøkologiens landskap, som er en verdifri og naturvitenskapelig «patch-corridor-matrix»-modell for å beskrive endringer i landskapet (Forman, 1995), strømmer av energi og organiske og uorganiske komponenter. Miljødirektoratets, et al. (2014) pågående landskapstypologisering følger denne tradisjonen. Tilsvarende har vi fått det miljøpsykologiske landskapet, oftest fotografier av områder som vises folk i eksperimenter, som stimuli, der områder og ikke minst oppfatningssituasjonen er mer eller mindre tatt ut av andre praksissammenhenger enn forskningens (se for eksempel Ode, Tveit and Fry, 2008). I kulturgeografien er analysen av ulike landskapsbegreper som lever side om side (også innen geografifaget selv) blitt en egen øvelse (se for eksempel Wylie, 2007). Så er det landskapsplanleggingens implisitt og uklart verdsettende landskap, slik for eksempel DN&RAs (2010; 2011) og Statens vegvesens veiledere (2006, 2014) presenterer det. De ulike fagene med sine respektive kart, modeller, tabeller og/eller perspektiviske bilder kan nok snakke om samme område, men altså *ikke* om samme landskap.

Årsaken til det forvirrende begrepslandskapet har trolig å gjøre med ett viktig fellestrekk ved metodene: De skiller ikke mellom område og landskap.

Metoden til DN&RA (2010; 2011) innfører ikke verdiaspektet eksplisitt før i fase III (tolkningsfasen) og fase IV (vurderingsfasen) av analysen. Før det behandles «området» og «landskapet» som synonyme størrelser, som kan og skal «beskrives objektivt». Med det menes at landskapet skal beskrives ved hjelp av objekter, fysiske elementer som kan ses og eller finnes i området og sammenhengen mellom dem.

Bruken av de samme kriteriene for karakterfastsettelse og verddivurdering tyder på at et vurderende blikk bokstavelig talt alt har funnet sted allerede i karakterfastsettelsen og inndelingen i delområder. Der skinner det gjennom en form for ideal, og hva dette er, blir klarlagt indirekte gjennom de konkrete eksemplene som er presentert (DN&RA, 2011, pp. 50–52). Kriteriene fremstår som en rasjonalisering i ettertid, et svar på kravet om legitimering.

Statens vegvesens (2014) håndbok har langt mindre tydelige vurderingskriterier. Innledningsvis for alle fagtema heter det at:

Verdivurderingen er basert på fagtradisjoner og overordnede, nasjonale føringer. Hensikten er å skille mellom verdifulle og mindre verdifulle delområder. Forvaltningsprioritet og bevaringsstrategi er en del av verdibegrepet (p. 125).

Når det gjelder landskapsbildetemaet spesielt, kan det synes som om vanlighet/typiskhet og forskjellighet i forhold til omkringliggende områder er det viktigste verdikriteriet. Men også helhet og sammenheng synes å tillegges noe vekt.

Følgende avsnitt er eneste “veiledende” tekst (ibid., p. 140):

Dersom området har lavere visuell opplevelsesverdi enn de omkringliggende områdene, får området liten landskapsverdi. Landskap som er unike i nasjonal sammenheng, vil ha stor verdi. Områder som ikke er vanlige i regionen, men som er vanlige i landet for øvrig, vil vanligvis få middels verdi.

Det er ikke sagt hva “gode omgivelser” er. Her henvises det til fagtradisjoner, uten at disse er nærmere beskrevet.

I Miljødirektoratets kartlegging, derimot, er ikke verdsetting i utgangspunktet noe mål (Miljødirektoratet, et al., 2014). Likevel er det i prøveprosjektet for Nordland gjennomført en verdsetting av landskapsområder. Der er det på lignende vis som hos Statens vegvesen sagt at kriteriene sjeldenhet og representativitet skal ha lagt føringen. Dette er gjort under henvisning til at lov om forvaltning av naturens mangfold (biomangfoldloven) blant annet skal ivareta “landskapsmessig mangfold” (§1).

Den innledende fasen som vektlegger det kartleggbare og optisk fremstillbare, i den forstand at metodene baserer seg på “registrering” av forhåndsbestemte eksisterende fysiske objekter og sammenhenger, er den samme i alle de tre undersøkte metodene.

Kartleggingen skal for eksempel etter Miljødirektoratet, et al. (2014) kunne gi:

... et godt grunnlag for fastsettelse av landskapskarakter og ved behov også for en eventuell verddivurdering av landskap og for konsekvensutredning av ulike landskapsendringer. NiN-landskap skal fungere parallelt med landskapsanalysemetoder som omfatter ikke-observerbare egenskaper ved landskapet, f.eks. kulturelle referanser, samisk kulturlandskap og landskapsestetiske vurderinger. (ibid., p. 4)

For det første kan man spørre seg om kartleggingen med dette premisset overhodet dreier seg om landskap i landskapskonvensjonens forstand. (Det er ikke lett å fastslå hvor inklusiv konvensjonen er når det gjelder hvilke områdeoppfatninger som kan falle innunder landskapsbegrepet.) For det andre er det å si at NiN-kartene også har et bruksområde – som ekskluderer visse andre bruksområder.

Lite fremoverskuende metoder

I det vi leser et kart foretar vi en syntese: Vi setter opplysningene sammen til et bilde av det gjengitte området. Hver enkelt bygger da på sin kjennskap til området og de kategoriene som kartet opererer med: Egne erfaringer, kunnskaper, presentasjonsmedier og deres innebygde verdisynt skaper et bilde som smelter sammen med området. Det er derfor vanskelig å skille mellom område og landskap, men dette skillet må vi gjøre hvis vi skal ta landskapskonvensjonens begrep på alvor. Ellers underslås det fortolkende og vurderende momentet som ligger i enhver oppfatning eller omtale av et område som landskap.

Skal vi identifisere et landskap, er *måten vi* til enhver tid *oppfatter* områder på vel så viktig som områdene selv. De undersøkte metodene og landskapene de evner å synliggjøre kan derfor ses på som monumenter over mer eller mindre uttalte tradisjonelle betrakningsmåter. Kartleggingsoppskrifter kan lett bidra til en tilbakeskuende og konserverende tendens, noe Brunetta og Voghera (2008) har påpekt i sin undersøkelse av mange lands analysemetoder for landskap. De evner neppe å ta innover seg konvensjonens forståelse av landskapsplanlegging som “strong forward-looking action” (Council of Europe, 2000a, art. 1f). Landskapsbegrepet slik det operasjonaliseres gjennom forvaltningen og planleggingsprofesjonen står dermed i fare for å miste sin relevans for dagens og fremtidens landskapsforming.

De enkelte fagekspertene er i analysesituasjonen stilt overfor oppgaven å knytte sitt teori- og verdiperspektiv til det konkrete området. Først med et avklart teori-/verdistandpunkt kan området gis en avgrensning og en karakteristikk som landskap på en slik måte at det gir konkret mening og blir tilgjengelig for kritikk og diskusjon.

Med en arbeidsmåte som vektlegger bestemte fysiske, kartleggbare elementer i områder, beveger alle de undersøkte metodene seg inn i et område som potensielt rommer svært forskjellige verdier og interesser uten at tilstedeværelsen av disse *landskapene* erkjennes og problematiseres. På tross av at for eksempel DN&RA (2010, p. 6) fremholder “klargjøring av **innholdet** i landskapstemaet” som mål, gis det nettopp *ikke* noen klargjøring. For alle metodene kan man spørre: Hvordan forholder begrepene landskapskarakter, landskapsbilde og landskap seg til hverandre i praksis? I tillegg kan en spørre seg hvorfor det synes så opplagt at nettopp de valgte aspektene skal være de som best fanger landskap, landskapsbilde og landskapskarakter i ethvert tilfelle.

Svaret er trolig å finne i landskapsbegrepets nevnte kulturhistoriske opphav og dets suksessive inntreden i arealplanleggingen. Et av de tidlige eksemplene på landskapet som moderne betrakningsmåte som fikk stor innflytelse, og som fortsatt har det (Hunt, 1992a; Fiskevold, 2011; Geelmuyden, 2016; Ruff, 2015), er den engelske presten William Gilpins

(2005) rikt illustrerte *Observations on the river Wye* fra 1789, men også andre lignende anvisninger om hvordan man *skulle* oppleve omgivelsene for å få glede av reisen.⁹ Uten denne og lignende reiseguides fra samme periode, eller nyere i samme tradisjon, som for eksempel de regionale topografiske beskrivelsene i Shell Guides fra 1930- og -50-tallet i England, ville hverken de nevnte analysemetodene, dagens turistbrosjyrer og prospektkort eller, som vi utdyper nedenfor, den europeiske landskapskonvensjonen ha eksistert i sin nåværende form.

Idealet, opprinnelig kodifisert under stikkordene *beautiful*, *sublime* og spesielt *picturesque*, spredte seg, kort fortalt, fra industrialismens hjemland, England, til andre europeiske land så vel som USA. Hagekunstens, turismens og etter hvert by- og landskapsplanleggingens idealer, retorikk og representasjonsmedia var viktige i utbredelsen av denne måten å se på (se foruten Gilpin, 2005 [1789], for eksempel Whateley, 1771; Payne Knight, 1805; Price, 1810). Et elitistisk smaksideal ble etter hvert til folkekultur. John Urry (2002) har treffende betegnet denne praksisen som “the tourist gaze”.

Betraktningmåten har over tid blitt “naturalisert” gjennom gjentakende, nærmest ritualiserte fremstillingskonvensjoner. Fra å ha vært formidlet *primært* estetisk med vekt på det sanselige, assosiative og symbolske og uten objektivitetspretensjoner i maleri, dikt og reiseskisser, har særlig fotografiet oppnådd hegemonisk status som visualiseringsmedium. Dette oppfattes som objektivt og dokumenterende. Innen planleggingen er fotografiet og særlig kartet blitt enerådende, i takt med det økte kravet om objektivitet og vitenskapelighet etter 1960, da landskapet fikk status som ressurs (Geelmuyden, 1989). *Slik forstått* kan landskapet dokumenteres vitenskapelig (les *naturvitenskapelig*).

Da arbeidet med landskapsanalysemetoder tok til på 1960-tallet, var det ledet av en oppriktig tro på at det var mulig å analysere også landskap med objektive og verdinøytrale kriterier. Ian McHarg's *Design with nature* (1969) var i så måte en svært innflytelsesrik bok også i norsk planlegging (Geelmuyden, 1993). Når det gjelder metoder for å få grep om det spesifikke billedskjønne ved landskapet, gjorde R.B. Litton fra University of California i Berkeley et arbeid fra tidlig 1970-tall og utover som ble innflytelsesrikt i Norge gjennom Professor Magne Bruun ved Norges landbrukshøgskole (nå Norges miljø- og biovitenskapelige universitet – NMBU) (Bruun, 1996), og til dels i England (Swanwick, pers. medd. vår 2012). Feste og Oterholm (1973) utviklet på tilsvarende vis en metode for landskapsvurdering som bygget på arkitekten Kevin Lynchs bok *The image of the city* fra 1960, der kartlegging etter kriteriet leselighet/orienterbarhet var bærende.

Både DN&RAs (2010, 2011) samt Statens vegvesens metoder er (gjennom henholdsvis Morten Clemetsen i Aurland naturverkstad/Institutt for

9 Denne nye måten å omtale “landskap” på begynner kulturhistorisk før, men landskapsarkitektur-teoretisk kanskje helst med Joseph Addison i *The Spectator* fra 1712.

landskapsplanlegging ved NMBU og Ingerlise Amundsen i Statens vegvesen) en arv etter professor Magne Bruuns mangeårige arbeid. Begge metodene er utløpere av den hagekunst- og landskapsfaglige tradisjonen som er skissert ovenfor.

I denne tradisjonen ligger nok grunnen til at ELCs pålegg om “... *identifying its own landscapes throughout its territory ...*” (Council of Europe, 2000a, art. 6c) uten videre kommentar har blitt oversatt til norsk med “kartlegging”, forstått bokstavelig. I de undersøkte faglige metodene er de opprinnelige, symbolske og verdibærende over- og undertonene i *synsmåten* blitt underkommunisert, for ikke å si glemt. Landskapet har blitt til området selv, kun det.

Landskapsanalysens metodologiske utfordring

Slik vi allerede antydte innledningsvis, foreligger landskapet som oppfatning eller konkret uttrykk alltid som *bilde*.¹⁰ Landskapsplanleggere med en landskapsarkitektfaglig bakgrunn utgjør en profesjon hvis særlige ekspertise blant annet omfatter landskapet som estetisk oppfatning av områder, i den ovenfor skisserte tradisjonen. Det er grunn til å reddykke denne teoretiske innfallsvinkelen til områder i forbindelse med analyser, nettopp fordi det der *må* avklares hvilket landskap og dermed hvilke oppfatninger de ulike fag bidrar med. Men “landskapsbilde” har langt flere aspekter enn dem Statens vegvesen makter å gi uttrykk for i sin metode for vurdering av nettopp “landskapsbildet”. Og heller ikke DN&RAs definisjon av landskapskarakter som “konsentrert uttrykk ...” (se ovenfor) makter med sin forhåndsbestemte registreringsprosedyre å romme alle de mulige dimensjonene som fenomenet representerer.

Martin Seel (1996) har inngående behandlet landskapets estetiske attraksjonsverdi.¹¹ Den oppstår som et samspill mellom tre attraksjonsdimensjoner. Han snakker om en *kontemplativ*, en *korresponderende* og en *imaginativ* dimensjon. Disse omfatter til sammen både de materielle inntrykkene som fører til oppfatninger av områder som landskap, de kulturelle forforståelsene og alle de mulige forestillingene om områders potensial som *landskap*. I den første lar man seg fascinere og holdes fanget av spillet og variasjonene i former, mønster, farger, lys osv. som området tilbyr.¹² I den andre er det erkjennelsen og gjenkjennelsen av det hjemlige, det vante, og det vi kan identifisere oss med som godt eller mindre godt for oss som trer frem.¹³ Den tredje dimensjonen har å gjøre med forestillingene og de frie, kanskje nye og kreative assosiasjonene som oppstår. Det *visuelle* må dermed forstås som en vei inn til andre sansnings- og meningsdimensjoner, for eksempel berøring og bevegelsesrytmer, minner og myter, eller helt nye personlige forestillinger og nye bilder og følelser.

Landskapet som individuelt eller kollektivt konsoliderende og spillende *identitetsmedium*, og kriterier som typiskhet, leselighet, kontinuitet og

10 Det kan være andre enn visuelle bilder, for eksempel musikalske eller språklige bilder.

11 Også andre har behandlet landskapets estetikk fra et filosofisk ståsted (f. eks. Berleant, 1992; Brady, 2003; Carlson, 2009 for å nevne noen viktige nå), men vi tar utgangspunkt i Seel fordi han også innlemmer kulturhistoriske føringer i sin analyse av landskapets estetikk.

12 Det er denne dimensjonen Statens vegvesens begrep “landskapsbilde” kanskje makter å innlemme.

13 Det er denne dimensjonen DN&RAs kriterium “identitet og tilhørighet” søker å dekke.

tilpasning som preger mange av analysemetodenes forklaringstekster, er altså kun én av tre attraksjonsdimensjoner. I følge Seel (1996, p. 93) er det kun denne *korresponderende* dimensjonen som gir grunnlag for å snakke om mer varige (og dermed kanskje kartleggbare) landskapskarakterer. Den hittil omtalte metodetradisjonen har over tid sementert kun denne ene av landskapets estetiske dimensjoner. Seels kontemplative og imaginative attraksjonsdimensjoner er ikke tatt i betraktning. Dermed mangler også hensynet til at:

Den estetiske erfaringen av natur som landskap er uløselig knyttet til det formålsløse, til fantasien, leken og det utopiske skinnet (Geelmuyden, 1989, p. 92).

Landskapet som helhetlig estetisk kategori oppstår i følge Seel (1996) først i vekselvirkningen mellom alle de tre nevnte dimensjonene. Landskapets "enhet" er å finne i en dialektikk mellom sansning og tanke, det eksisterende og det forestillbare, mellom materie og ånd, mellom ytre og indre stimuli og mellom flyktige og varige inntrykk som spilles ut i løpet av det tidsrommet vi dveler ved eller holdes fanget i den estetiske opplevelsen. Mange av de metodiske utfordringene ligger nettopp i det paradoksale forholdet mellom verktøy/begreper og gjenstand. Tilsynelatende stilles det krav til metoden om at den skal gripe det ugripelige, eller, som Erwin Straus uttrykte det (1956, p. 339):

Je mehr das moderne Leben der Technik verfällt, desto stärker wird die Sehnsucht nach der Landschaft, desto krampfhafter das Bemühen, sie wiederzugewinnen und – seltsam genug – gerade mit technischen Mitteln wiederzugewinnen.

(Jo mer det moderne livet henfaller til teknologi, desto sterkere blir lengselen etter landskapet, og desto mer krampaktig strebenen etter å vinne det tilbake og – merkelig nok – vinne det tilbake nettopp med teknologiens midler. Vår oversettelse)

Denne metodiske utfordringen vil vi avslutningsvis besvare med et forslag om å erstatte teknologiske midler med en *pastoral holdning* til analyseoppgaven. Fiskevold hevder at både landskapsplanleggingens og landskapskonvensjonens landskap kjennetegnes av et *pastoralt* motiv¹⁴ (Fiskevold, 2011; 2012; Geelmuyden og Fiskevold, 2013; Geelmuyden, 2016).

En felles kulturell arv å bygge på?

Konvensjonsteksten innfører etter vårt syn et landskapsbegrep som gir en hittil uprøvd mulighet til å bryte med planleggingsmetodenes konvensjonelle tankesett, og samtidig fornye og aktualisere en tradisjon som er *felles* i Europeisk og vestlig kulturliv og som har vært det siden antikken.¹⁵ Vi sikter til pastoralen som genre og modus i vestlig kulturkrets. Vi anser pastoralen som en sentral, til og med essensiell modus i lesning

14 Marius Fiskevold (2011; 2012; 2016) har foreslått at karakteren til ethvert landskap kan la seg identifisere på grunnlag av sitt *motiv*. Begrepet rommer landskapets billedlige essens og at ethvert landskap er resultat av en menneskelig handling. Motivet er den intensjon eller innstilling som samler områdeinntrykkene til et landskap.

15 Vi kan ikke gå så langt som å hevde at Konvensjonen gir et *mandat* til fornyelse av landskapsbegrepet. Det er ut fra konvensjonsteksten uklart om konvensjonsforfatterne har vært seg tradisjonstilhørigheten og aktualiseringsrollen bevisst.

av områder som landskap i miljøforvaltningen. Dens verdifundament ligger allerede implisitt i analyseveilederne fra den norske forvaltningen og den tradisjonen de viderefører. Dette trer særlig frem gjennom de gjengitte eksemplene (DN & RA, 2011): Konkrete naturtrekk og gjenstander (med referanse til deres varighet) kartlegges, men valget som foretas innebærer at infrastruktur og bygg og anlegg som tilhører samtidens urbane mentalitet og praksis underkommuniseres. De ligger der bare underforstått, som det nødvendige bakteppe for forståelsen. Det som dominerer, er en fortelling som idealiserer spor etter en fortidig og særlig den “nettopp-forgangne” (Gifford, 1999; Trepl, 2012) kulturs møte med natur, les det rurale før og etter før- eller tidlig-industrielle kulturlandskapet. Byer figurerer for eksempel rett og slett som hvite flekker på kartet over landskapskarakterer i LCA-kartene fra England. Idealet fremstilles “romlig-estetisk”, som scene, et bilde som det imidlertid ville være umulig å forstå den fulle rekkevidde av uten perspektivet til en borger av et moderne velferdssamfunn.

Om landskapsanalyser ble utformet med henblikk på å tydeliggjøre, utforske og fornye denne tilnærmingen, ville de kunne svare bedre på den europeiske landskapskonvensjonen mandat enn den norske forvaltningens metoder gjør i dag.

Landskapskonvensjonen og landskapsanalysen som moderne pastoraler

Som form, uttrykk og tema i vestlig kultur kan pastoralen følges i varierende versjoner fra Theokrits (ca. 316–260 f.Kr.) *Idyller* via Vergils (79–19 f.Kr.) *Ekloger*, og Arkadias gjenoppdagelse i den italienske og engelske renessansekunsten (for eksempel Milton og Shakespeare) frem til vår tid. Malte pastoraler av Claude Lorrain, Nicolas Poussin og andre inspirerte landskapsstilen i hagekunsten.

Malcolm Andrews (1999, p. 67) trekker følgende forbindelseslinjer:

The close connections found in renaissance Italy between literary pastoral, landscape painting, gardening, the locus amoenus, and planned landscape vistas, the promotion of land as aesthetic asset, and the mediation between domestic and wilder areas of a country estate – all these became central concerns in Enlightenment thinking about nature.

Hiltner (2011) hevder til og med at pastoralen allerede på 1600-tallet i England uttrykte hva vi i dag ville kalle en miljøverntanke.

John Dixon Hunt (Hunt & Willis 1988; Hunt, 1992a; b) har lenge pekt på ulike forbindelser mellom litteratur, hagekunst og planidealer, men med Allan Ruffs nye bok (2015) *Arcadian Visions* har vi fått en detaljert analyse

av sammenhengen mellom de første pastoralene i gresk-romersk kultur og utviklingen i landskapsplanleggingen frem til vår tid. Fiskevold refererer i sin avhandling (2011) først og fremst til Leo Marx' *The machine in the garden. Technology and the pastoral ideal in America* (1964). Black (2000) refererer med samme kilde til pastoralen som et viktig estetisk ideal i sin historie om Tennessee Valley Authoritys New Deal-utbygging fra 1930-tallet. Tilsvarende finner Egoz og Bowring (2007) pastorale bilder i sin undersøkelse av estetiske forbilder i New Zealandske jordbruksarealer.

Et grunnleggende, felles men tvetydig motiv

Men når vi her betegner disse idealene som pastorale er det ikke et bilde av hagemarker med sauer eller kyr vi primært sikter til. Det skjer med henvisning til hva som er sagt ovenfor om det moderne opphavet til landskapsbegrepet.

Viktige ingredienser i pastoralen nå som før er fremstillinger av en kontrast eller en dialektisk bevegelse mellom naturens frihet/markens grøde på den ene siden og kunst/kultur/byliv på den andre, mellom frikobling fra hverdags- og/eller hjemmeliv og tilbakevending til det, mellom fritid og arbeid og mellom fest og forpliktelse.

Pastoralens tvetydighet blir av Gifford (1999, p. 15) karakterisert slik:

From the beginning of its long history the pastoral was written for an urban audience and therefore exploited a tension between the town by the sea and the mountain country of the shepherd, between the life of the court and the life of the shepherd, between people and nature, between retreat and return.

I alle disse spenningsfeltene er betrakterens, det vil si landskapsaktørens, mentale plassering mellom ytterpunktene det vesentlige elementet. Leo Marx (1964) poengterer for eksempel at det pastorale idealet i amerikansk samfunnsliv er uløselig knyttet til en ekspansiv teknologi og økonomi som medaljens andre side.

Pastoralen som symbol er så grunnfestet i vår kultur at den kan utgjøre et felles og eksplisitt motiv en landskapsanalyse kan utgå fra. Men vi mener altså samtidig at profesjonen ikke er tjent med en så konvensjonell og formelpreget forståelse av pastoralen som dagens analyser målbærer. Motivet trenger å tydeliggjøres og aktualiseres om det skal kunne være bærende i konstruksjonen av nye landskap.

Landskapsanalytikerens oppgave befinner seg i spenningsfeltet mellom hensynet til hans eller hennes individuelle landskapsbilde, et faglig oppfattet landskapsbilde og *potensielt identifiserbare og felles omforente*

landskapsbilder. Det pastorale bildet som analytikeren skal fremkalle må dermed skapes, som en fiksjon eller et scenario:

...a limited segment of nature is temporarily allowed to stand as a whole, and to be set, if need be, over and against its implied external context: the great world. In this respect, the pastoral world is a continuous fiction that one poet inherits from another. (Leach, 1974, p. 70)

Men en like viktig grunn til at pastoralemotivet bør fornyes, er at det utgjør landskapsplanleggingsfagets teoretiske fundament. Dermed er et *aktuelt* pastoralt motiv avgjørende for hvorvidt faget skal kunne forsvare sin plass som relevant for fremtidig planlegging: “Coherence cannot be inherited, but with each new venture into pastoral fiction it must be created anew” (Leach, 1974, p. 70).

Analytikeren som skapende og tvilende aktør

I følge den amerikanske litteraturviteren Alpers (1996) må den klassiske pastoralen forstås slik at hovedtemaet ikke er den naturpregede eller tapte idyllen, men at gjeterne eller andre sosialt lavt rangerte figurer representerer alminnelige menneskers liv. Han argumenterer for at den litterære pastorals kjerne er hyrdenes sårbarhet og avhengighet og deres felles samtaler om denne, deres situasjon i verden. Pastoralen fremstår i hans tolkning som:

... not a vehicle of nostalgia for some Golden Age, nor of escape to idyllic landscapes, but as a means of dealing with loss, decline, and limitation, and maintaining a sense of human community. (Bokens bakre omslag)

Det er fristende og opplagt å trekke en parallell fra dette sitatet til landskapskonvensjonens fokus på landskapets betydning for menneskelig velferd og befolkningens rett til aktiv medvirkning i planlegging (se over). Konvensjon betyr da også, bokstavelig oversatt, nettopp “sammenkomst”. Det vekker også assosiasjoner til Olwigs omskriving av “landskapet” til *politisk begrep* gjennom å gjeninnføre en slags før-estetisk og etter hans mening mer substansiell forståelse av fenomenet (Olwig, 1996; 2007). Men dette er etter vår oppfatning bare en del av svaret: Vi kan ikke se bort fra landskapsbegrepets allmennspråklige og moderne, essensielt estetiske betydning. Og vi kan heller ikke avskrive denne som substansløs eller upolitisk. Når begreper velges ut og deretter benyttes for å ta valg i offentlige beslutningsprosesser, vil alle begreper, også de estetiske, fremstå med en etisk og politisk betydning.

Landskap endrer kontinuerlig karakter, fordi de erfares og meddeles som *oppfatninger* av områder. Men på tross av erkjennelsen av forandringsprosessene er de konvensjonelle analysenes fremstillinger og fremtidsbilder tømte for mennesker av i dag, deres fysiske innretninger og

mentale innstillinger! Vi mener at en estetisk fremstilling av områder som landskap må omhandle og undersøke dagens mange urbane, industrielle, teknologiske og bevissthetsstyrende innretninger og drivkrefter. Disse utgjør det bakteppet som mulige moderne pastoraler må oppvises som kontrast til.

Den mentale rammen, innstillingen eller motivet som gjør at et helhetlig landskap kan tre frem og artikuleres (eller eventuelt ikke) må være tydelig. Bare om den fremstår med *selvbevisst kunstferdighet* og *referanse til sitt opphav i en pastoral diskurs* har landskapsanalysen potensial til å innlemme oss og engasjere oss som aktive betraktere og medlesere.

Konklusjon: Landskapsanalysen som mulig fornyng av pastorale-tradisjonen

Studien viser at de norske analysemetodenes objekt-oppramsende landskap og deres fremgangsmåte og fremstillingsmedium viderefører en norsk metodetradisjon for landskapsanalyse. Ut fra den gjennomførte studien er det tvilsomt om konvensjonen har endret metodenes tradisjonelle oppbygning, siktemål eller analysegjenstand, i tråd med intensjonene som er lagt til grunn. Vi mener at det er belegg for å hevde at den etablerte landskapsforståelsen lever videre selv om referanserammene er fornyet.

Konklusjonen er at metodene ikke er kompatible med analysegjenstanden, fenomenet som skal gripes ifølge den europeiske landskapskonvensjonen. Dette er utsprunget av et estetisk-symbolisk motiv og det lar seg derfor ikke analysere objektivt, hverken i betydningen "gjennom henvisning til forhåndsbestemte objekter" eller i betydningen verdinøytralt (Geelmuyden, 1989; 1993; Andrews, 1999). Det lar seg bare forstå *i forhold til* de aktuelle praksiser eller oppfatninger det er til for å komplettere eller kompensere.

I stedet for den insisterende "inventerende strategien" for identifisering og vurdering av landskapskarakter som de norske metodene er eksempler på, foreslås i denne artikkelen en inviterende, "narrativ strategi" (Fiskevold, 2011) for å beskrive et områdes særpreg. Strategien innebærer for det første at estetiske områdeoppfatninger fremsettes med *et minimum av skjulte verdiforankringer*. For det andre bør beskrivelsene presentere *mulige* landskap. I dette ligger det at analytikeren gjør dem *nærværende* ved å gjøre rede for *måten de kan oppstå på*, både gjennom å fremkalle bilder av en eventuell ferd *i området og/eller* gjennom å henviser til allment gjenkjennelige fortellinger *om* det.

Videre viser studien at landskapsanalyser bør forholde seg til konkrete

prosjekter og konkrete, ikke for lange, tidshorisonter. Utfordringen for en landskapsfaglig analysemetode er å muliggjøre dynamiske landskap. I tråd med konvensjonen kan landskapsanalyser da bidra med oppfatninger av områder som er relevante for vår tids landskapsutvikling. Det bør ligge innenfor landskapsanalysens mandat å vise frem de fysiske erfarbare, foranderlige, uberegnelige, uunngåelige og noen ganger truende sidene ved omgivelsene. De finnes like gjerne i byen som utenfor. De står i kontrast til velferdssamfunnets sikringsprosedyrer og regulerings tiltak som i større og større grad preger hverdagslandskapet. Disse påvirker hvilke oppfatninger vi gis *mulighet* til å danne oss i fysiske gjennomtilrettelagte omgivelser og med den rådende samfunnsmentaliteten. Eksempler er vegvesenets “korridorblikk” og tilrettelegginger for ferdsel på “nullvisjonens” premisser. I tillegg gjelder det våre, alles, krav til fremkommelighet, hvor som helst og når som helst. Så nødvendige og riktige disse enn kan fortone seg, så fjerner de samtidig i økende grad erfarbarheten av, og dermed også den kulturelle bevisstheten om den natur som ikke lar seg regulere og disponere.

Landskapsanalysen bør brukes som en mulighet til bevisstgjøring om vårt nærvær som mektig, men også utsatt art, til å opplyse vår ferd på jorden og under himmelen. Studien viser at landskapet som *lesning* av omgivelsene må tydeliggjøres som aktuelt kulturelt uttrykk. Denne rollen er utelukket når landskap oppstår som resultat av en byråkratisk-teknologisk prosedyre og/eller som rituelle gjengivelser innenfor en faglig-ideologisk uklar fremstillingskonvensjon.

Vi foreslår landskapsanalyser som kilde til estetisk kunnskap om vår egen tid som er åpne lesninger av områder som landskap, som en mulig fornying av den pastorale-tradisjonen. Da vil fremstillingene kunne utnytte sitt potensial til å tydeliggjøre og bygge bro mellom det stofflige landskapet og dets idémessige forankring, og dermed mellom de individuelle opplevelsene og en overindividuell instans, en felles verdi.

- Alpers, P., 1996. *What is pastoral?* Chicago: The University of Chicago Press.
- Andrews, M., 1999. *Landscape and Western art*. Oxford: Oxford University Press.
- Arler, F., 2011. Landscape democracy in a globalizing world: The case of Tange Lake. *Landscape Research* 36, pp. 487–507.
- Asplan Viak, 2015. *Evaluering av HB 140-metoden for ikke prissatte konsekvenser*. Foreløpig sluttrapport. 3. utg. 16.11.2015.
- Benediktsson, K., 2007. “Scenophobia”, geography and the aesthetic politics of landscape. *Geogr. Ann.* 89B (3), pp. 203–217.
- Berleant, A., 1992. *The aesthetics of environment*. Philadelphia: Temple University Press.
- Black, B., 2000. Organic planning: Ecology and design in the landscape of TVA. In: M. Conan, ed. 2000. *Environmentalism in landscape architecture*. Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture XXII. Washington DC: Dumbarton Oaks.
- Brady, E., 2003. *Aesthetics and the natural environment*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bratberg, Ø., 2014. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm.
- Brunetta, G. and Voghera, A., 2008. Evaluating landscape for shared values: Tools, principles, and methods. *Landscape Research*, 33(1), pp. 71–87.
- Bruun, M., 1996. *Landskapsbildet i norsk naturforvaltning*. Ås: Institutt for landskapsplanlegging, Norges landbrukshøgskole.
- Butler, A., 2014. *Developing theory of public involvement in landscape planning. Democratising landscape*. Doctoral thesis No. 2014:52. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences (SLU).
- Carlson, A., 2009. *Nature & landscape. An introduction to environmental aesthetics*. New York: Columbia University Press.
- Clemetsen, M. and Schibbye, B., 2016. Regional landscape characterisation in Sweden. Bridging fields of competence in place. In: K. Jørgensen, M. Clemetsen, A.-K. Halvorsen Thorén and T. Richardson, eds., 2016. *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. London: Routledge.
- Cosgrove, D., 1984/1998. *Social formation and symbolic landscape*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Council of Europe, 2000a. The European Landscape Convention. Florence, 20.X.2000.ETS No. 176. [online]. Tilgjengelig via: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>. [Nedlastet 30. sept. 2012].
- Council of Europe, 2000b. *Explanatory report*. [online]. Tilgjengelig via: <http://www.civilscape.org/civilscape/content/en/elc/explanatory/origins-en.html?jid=10202> [Nedlastet 21. april 2012].
- Council of Europe, 2008. *Recommendation CM/rec (2008)3 of the committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention*. Strasbourg: Council of Europe.
- Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, 2002. *Landscape character assessment. Guidance for England and Scotland*. Gloucestershire: The Countryside Agency.
- DN&RA, 2010. *Landskapsanalyse. Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren: Trondheim og Oslo. [online]. Tilgjengelig via: <http://hdl.handle.net/11250/177001> [Nedlastet februar 2016].
- DN&RA, 2011. *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren: Trondheim og Oslo. [online]. Tilgjengelig via: <http://hdl.handle.net/11250/176999> [Nedlastet februar 2016].
- Egoz, S. and Bowring, J., 2007. Beyond the romantic and naïve: the search for a complex ecological aesthetic design language for landscape architecture in New Zealand. *Landscape Research*, 29:1, pp. 57–73.
- Feste, J. and Oterholm, A.-I., 1973. *Landskapskarakter: Vurdering av fattbarhet og estetisk kvalitet i landskapet*. Ås: Institutt for hagekunst, Norges landbrukshøgskole.
- Fiskevold M., 2011. *Veien som vilje og forestilling. Analysemetoder for landskap og estetisk erfaring*. PhD-avhandling 2011:24. Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap.
- Fiskevold, M., 2012. The ELC’s call for expert landscape identification. Conceptual challenges. *I Quaderni di Careggi*, Issue 02, No. 2 (1/2013), pp. 46–49. Florence. Uniscape.

- Fiskevold, M., 2014. Articulating landscape as common good. *I Quaderni di Careggi*, Issue 06, No. 6 (6/2014), pp. 20–26. Florence. Uniscape.
- Fiskevold, M., 2016. Analysing the landscape potential in everyday areas. In: K. Jørgensen, M. Clemetsen, A.-K. Halvorsen Thorén and T. Richardson, eds., 2016. *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. London: Routledge.
- Forman, R.T.T., 1995. *Land mosaics. The ecology of landscapes and regions*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Gadamer, H.-G., 1975. *Wahrheit und Methode*. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Geelmuyden, A.K., 1989. *Landskapsopplevelse og landskap: ideologi eller ideologikritikk?* Dr. scient.-avhandling nr. 13:1989 ved Norges landbrukshøgskole, Institutt for landskapsarkitektur. Ås: NLH.
- Geelmuyden A.K., 1993. Landskapsanalyse – planredskap og erkjennelsesvei. *Byggekunst*, 3, pp. 152–157. Oslo.
- Geelmuyden, A.K. and M. Fiskevold, 2013. Imaginative landscape identification and assessment: Exploiting the pastoral motif in landscape planning. *Landscape and Imagination. Towards a New Baseline for Education in a Changing World. Conference proceedings, Paris May 2–4*. Florence, Uniscape.
- Geelmuyden, A.K., 2016. Landscape assessments as imaginative (poetic) landscape narratives: Contemporary pastorals. In: K. Jørgensen, M. Clemetsen, A.-K. Halvorsen Thorén and T. Richardson, eds., 2016. *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. London: Routledge.
- Gifford, T., 1999. *Pastoral*. London: Routledge.
- Gilpin, W., 2005. *Observations on the River Wye*. London: Pallas Athene.
- Groh, R. and Groh, D., 1991. *Weltbild und Naturaneignung: zur Kulturschichte der Natur*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Hiltner, K., 2011. *What else is pastoral? Renaissance literature and the environment*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hunt, J.D., 1992a. *Gardens and the picturesque. Studies in the history of landscape architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hunt, J.D., 1992b. *The Pastoral landscape. Studies in the history of art* 36. London: National Gallery of Art.
- Hunt J.D. and Willis, P., eds., 1988. *The genius of place. The English landscape garden 1620–1820*. London and Cambridge, MA: MIT Press.
- Jones, M., Howard, P., Olwig, K.R., Primdahl, J. and Sarlöv Herlin, I., 2007. Multiple interfaces of the European Landscape Convention. *Norsk geografisk tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 61(4), pp. 207–216.
- Jones, M. and Stenseke, M., eds., 2011. *The European Landscape Convention. Challenges of participation*. Dordrecht: Springer Verlag.
- Jones, M., 2016. Landscape democracy and participation in a European perspective. In: K. Jørgensen, M. Clemetsen, A.-K. Halvorsen Thorén and T. Richardson, eds., 2016. *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. London, Routledge.
- Kaplan, A., 2009. Landscape architecture's commitment to a landscape concept: a missing link? *Journal of Landscape Architecture*, 4(1), pp. 56–65.
- Leach, E.W., 1974. *Vergil's Eclogues. Landscapes of experience*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Lynch, K., 1960. *The image of the city*. Harvard: MIT Press.
- McHarg, I., 1969. *Design with nature*. Garden City, N.Y: Doubleday/Natural History Press.
- Marquard, O., 1981. *Abschied vom Prinzipiellen*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- Marx, L., 1964. *The machine in the garden. Technology and the pastoral ideal in America*. New York: Oxford University Press.
- Miljøministeriet Danmark, 2007. *Vejledning om landskabet i kommuneplanlægningen*. [pdf] Tilgængelig via: <http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf> [Nedlastet 19. oktober 2012].
- Miljødirektoratet, Miljøverndepartementet, Artsdatabanken og Nordland fylkeskommune, 2014. *Landskapstyper i Norge. Ny metodikk for kartlegging av landskap*. Oslo. [online]. Tilgængelig via: <https://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWiPob6HtfzKAhVJCp0KHUFuDtIQFggsMAM&url=http%3A%2F%2Fwww.artsdatabanken.no%2Farticle%2Farticle%2F133632&usq=AFQjCNF9L7vq7uPd5tWS52mIt3R1i>

- VB34w&sig2=3P2J43ebXZhkJCvNjZXYpg&bvm=bv.114195076,d.bGs [Nedlastet februar 2016].
- Nicolson, M.H., 1997. *Mountain gloom and mountain glory*. Seattle: University of Washington Press.
- Nordisk Ministerråd, 1987. *Natur og kulturlandskapet i arealplanleggingen*. København: Nordisk Ministerråd.
- Nordland fylkeskommune, 2015. *Landskapstyper i Nordland*. [online]. Tilgjengelig via: <<https://www.nfk.no/tjenester/miljo/landskap/>> [Nedlastet februar 2016].
- NVE, MD, RA, 2015. *Veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk*. publikasjoner. [pdf]. Norges Vassdrags- og Energidirektorat, Miljødirektoratet og Riksantikvaren. Tilgjengelig via: <http://publikasjoner.nve.no/veileder/2015/veileder2015_01.pdf> [Nedlastet februar 2016].
- Ode, Å., Tveitand, M.S. and Fry, G., 2008. Capturing landscape visual character using indicators: Touching base with landscape aesthetic theory. *Landscape Research*, 33(1), pp. 89–117. DOI: 10.1080/01426390701773854.
- Olwig, K.R., 1996. Recovering the substantive nature of landscape. *Annals of the Association of American Geographers*, 86(49), pp. 630–653.
- Olwig, K.R., 2007. The practice of landscape conventions and the just landscape: The case of the European landscape convention. *Landscape Research*, 32(5), pp. 579–594.
- Payne Knight, R., 1805. *An analytical inquiry into the principles of taste*. 2nd ed. London: T. Payne.
- Price, U., 1810. *Essays on the picturesque as compared with the sublime and beautiful and, on the use of studying pictures for the purpose of improving real landscape*. London: J. Mawman.
- Puschmann, O., 2005. Nasjonalt referansesystem for landskap: Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. NIJOS rapport 10/2005. Ås: Norsk institutt for skog og landskap.
- Richardson, T.K., 2016. Prospects for the European landscape convention. In: K. Jørgensen, M. Clemetsen, A.-K. Halvorsen Thorén and T. Richardson, eds. 2016. *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. London: Routledge.
- Ritter, J. 1974. *Subjektivität: Sechs Aufsätze*. Frankfurt a. M: Suhrkamp Verlag.
- Ruff, A.R., 2015. *Arcadian visions. Pastoral influences on poetry, painting and the design of landscape*. Oxford: Oxbow Books.
- Sarlöv Herlin, I., 2004. New challenges in the field of spatial planning: Landscapes. *Landscape Research*, 29(4), pp. 399–411.
- Scott, A., 2011. Beyond the conventional: Meeting the challenges of landscape governance within the European landscape convention. *Journal of Environmental Management*, 92(10), pp. 2754–2762.
- Seel, M., 1996. *Eine Ästhetik der Natur*. Frankfurt a. M: Suhrkamp Verlag.
- Straus, E., 1956. *Vom Sinn der Sinne: Ein Beitrag zur Grundlegung der Psychologie*. Berlin: Springer Verlag.
- Swanwick, C., 2009. Society's attitudes to and preferences for land and landscape. *Land Use Policy* 26(Suppl. 1), pp. s62–s75.
- Statens vegvesen, 2006. *Konsekvensanalyser. Veiledning*. Håndbok 140. Oslo: Statens vegvesen.
- Statens vegvesen, 2014. *Konsekvensanalyser. Veiledning*. Håndbok V712. Oslo: Statens vegvesen. [pdf]. Tilgjengelig via: http://www.vegvesen.no/_attachment/704540/binary/1089885?fast_title=H%C3%A5ndbok+V712+Konsekvensanalyser.pdf [Nedlastet februar 2016].
- Statens vegvesen, 2015. *Notat om landskapsbilde og kulturmiljø i forbindelse med revisjon av V712 – tilsendt RA fra Statens vegvesen*. Vegdirektoratet Des. 2015.
- Trepl, L., 2012. *Die Idee der Landschaft. Eine Kulturgeschichte von der Aufklärung bis zur Ökologiebewegung*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Urry, J., 2002. *The tourist gaze*. London: Sage.
- Whateley, T., 1771. *Observations on modern gardening, illustrated by descriptions*. London: T. Payne.
- Wylie, J., 2007. *Landscape*. London and New York: Routledge.

Biographical information

Anne Katrine Geelmuyden
Norwegian University of Life Sciences,
Department of Landscape Architecture
and Spatial Planning
Address:
P. O. Box 5003, N-1432 Ås-UMB, Norway
Phone: +47 67 23 12 70
E-mail:
anne-katrine.geelmuyden@nmbu.no

Born 1957, Cand. Agric. in landscape architecture from the Agricultural University of Norway (1982). PhD (Dr. scientiarum) from the same university with a dissertation entitled *Landscape Experience and Landscape. Ideology or Critique of Ideology?* (1989), an early example of the “linguistic” or “cultural turn” in landscape studies, at least within landscape architecture. She now works as a professor at the Norwegian University of Life Sciences, where she has headed the school of landscape architecture until recently. Her research emphasis lies on the conceptualization of landscape, landscape aesthetics and landscape (architecture) interpretation and criticism..

Biographical information

Marius Fiskevold

Cand. agric. in landscape architecture

Sweco Norge as

Address:

P.O. Box 400, N-1327 Lysaker, Norway

Phone: +47 67 12 81 66

E-mail: marius.fiskevold@sweco.no

Born 1973, Cand. agric. in landscape architecture from the Agricultural University of Norway 1998. He worked as a landscape designer and planner for a number of consulting companies for ten years before starting a PhD study which he finished in 2012 with a dissertation entitled *The road as will and representation. Landscape analysis and aesthetic experience.*

He now works as a landscape architect at Sweco Norge as.